

UDK:091

Uyg'un **TURDIYEV**,
O'zbekiston Milliy universiteti tadqiqotchisi

O'zMU professori B.To'ychiyev taqrizi asosida

GLOBAL O'ZGARISHLAR KONTEKSTIDA O'ZBEKISTONDA KIBERXAVFSIZLIK SOHASIDAGI DAVLAT BOSHQARUVINING ROLI VA AHAMIYATI

Annotatsiya

Ushbu maqolada kiberxavfsizlikning globallashuv jarayonida tutgan roli, uning salbiy oqibatlari ochib berilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida kiberxavfsizlikni ta'minlash borasida olib borilayotgan islohotlar va ularning amaliy ahamiyati tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Kiber, kiberjinoyat, kiberxavfsizlik, kiberekstremizm, kiberxavfsizlik arxitekturas, global makon, davlat boshqaruvi.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В ОБЛАСТИ КИБЕРБЕЗОПАСНОСТИ УЗБЕКИСТАНА В КОНКУРСЕ ГЛОБАЛЬНЫХ ПЕРЕМЕН

Аннотация

В данной статье раскрывается роль кибербезопасности в процессе глобализации и ее негативные последствия. Также анализируются проводимые в Республике Узбекистан реформы по обеспечению кибербезопасности и их практическая значимость.

Ключевые слова: Кибер, киберпреступность, кибербезопасность, киберэкстремизм, архитектура кибербезопасности, глобальное пространство, правительство.

ROLE AND SIGNIFICANCE OF STATE ADMINISTRATION IN THE FIELD OF CYBER SECURITY OF UZBEKISTAN IN THE COMPETITION OF GLOBAL CHANGE

Annotation

This article reveals the role of cybersecurity in the process of globalization and its negative consequences. It also analyzes the ongoing cybersecurity reforms in the Republic of Uzbekistan and their practical significance.

Key words: Cyber, cyber crime, cyber security, cyber extremism, cyber security architecture, global space, government.

Kirish. Bugungi global axborot makonida xavfsizlikni ta'minlash prinsipial ahamiyatga ega. Xalqaro kiberxavfsizlik arxitekturas nafaqat zamonaviy talablarga javob berishi, balki texnologik taraqqiyot istiqbollarini ham hisobga olishi zarurligini ko'rsatmoqda. Bu ilm-fan yutuqlari yana bir global muammoni kun tartibiga qo'yish kerak ekanligini ko'rsatmoqda. Sababi, turli virusli dasturlarni tarqatish, parollarni buzish, qonunga zid axborotlar tarqatish, xakkerlik hujumlari, veb-saytlarga noqonuniy kirish, firibgarlik, mualliflik huquqiga zid harakatlar, kredit kartochkalaridan pul o'g'irlash bilan bog'liq jinoyatlarning yangi turi paydo bo'lishiga olib keldi. Ma'lumotlarga ko'ra, kiberhujumlar natijasida bir yilda dunyo iqtisodiyotiga o'rta 26 milliard AQSH dollari miqdorida zarar yetkazilmoqda [1]. Chunonchi, dunyo bo'ylab har yili 500 milliondan ortiq kiberhujumlar uyushtiriladi. Har soniyada 12 nafar insondan biri kibermakonda sodir etilgan hujumlar qurboniga aylanadi. Amerika Qo'shma Shtatlari, Fransiya, Angliya, Germaniya, Belgiya, Lyuksemburg kabi rivojlangan davlatlarda jinoyatlarning 60-65 foizi kiberhujumlar orqali sodir etilmoqda [2]. Mutaxassislarining ta'kidlashicha, kibertahdidlar soni va ko'lamining ortib borishiga asosan davlat organlari va tashkilotlarining belgilangan xavfsizlik talablariga javob bermaydigan qurilmalardan foydalanayotgani sabab bo'lmoqda. Qolaversa, kibertahdidlarning oldini olish bo'yicha qonunchilik hujjatlari mukammal emasligi, bu bo'yicha vakolatli davlat organi, aloqa operatorlari va tarmoq egalari o'rtasida o'zaro hamkorlikning qonunchilik asoslari ham ta'minlanmaganligi hamda axborot va kiberxavfsizlikni ta'minlaydigan yagona organ belgilanmaganligi dunyo bo'yicha muammo darajasiga

ko'tarildi. Hatto Markaziy Osiyo mintaqasida ham kiberxavfsizlik masalasi dolzarb ahamiyatga ko'tarilmoqda. Bu borada Turkmaniston Respublikasi Prezidenti Serdar Berdimuhamedov ham e'tirof etadi. YA'ni, "Markaziy Osiyo mintaqasi uchun zamonaviy chaqiriq va tahdidlarni, jumladan, jahondagi asosiy muammolardan biri bu xavfsizlik sektori ekanligini belgilab "axborot texnologiyalaridan noqonuniy ravishda yod g'oyalar yaratish va Markaziy Osiyo xalqlarining tarixiy an'analari, asosiy qadriyatlar va hayotining ko'p asrlik negizlariga zid bo'lgan munosabat"ni alohida ta'kidlaydi [3]. Turkmaniston Prezidenti Serdar Berdimuhamedov o'z nutqida aniqlangan muammolarga, jumladan, Markaziy Osiyo barqarorlik va farovonlik muhitida rivojlanishini davom ettirish maqsadida axborot texnologiyalaridan noqonuniy foydalanishga qarshi kurashish uchun birgalikda harakat qilish, besh davlat uchun yaxlit xavfsizlik tizimini barpo etish zarurligini ta'kidlaydi. Misol uchun, 2021 yilda dunyodagi eng ko'p hujum qilingan sanoat tarmoqlari orasida birinchi o'rinni ta'lim va tadqiqot sektori egalladi – 1605 (hujumlarning 2020 yilga nisbatan 75 foizga oshishi). Davlat va mudofaa tashkilotlariga 1136 ta hujum amalga oshirildi (+47%); aloqa – 1079 (+51%); sog'liqni saqlash – 830 (+71%)ni tashkil etgan [4] ligini o'z ham kiberxavfsizlikni ta'minlash qanchalik dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Mamlakatimizda ham kibermakondagi muammolar va xatarlarning ko'payishi, kiberjinoyatchilikning keskin oshishi, onlayn hujumlarning ortishi va dunyoda kibermakon rivojlanishining oldindan aytib bo'lmaydigan dinamikasi O'zbekiston Respublikasida kiberxavfsizlikni ta'minlash uchun meyoriy – huquqiy bazani ishlab chiqish bu borada davlat boshqaruvi organlarini funksional majburiyatlarini

belgilashga zarurat borligini ko'rsatdi. Sababi, "Kiberxavfsizlik markazi" davlat unitar korxonasi ma'lumotlariga ko'ra, 2020 yil davomida milliy internet segmentida axborot va kiberxavfsizlikka tahdid soluvchi 27 000 000 dan ortiq zararli va shubhali tarmoq hodisalar kuzatilgan. Shuningdek, axborot tizimlari va veb-saytlarining xavfsizligini ta'minlash doirasida 680 ta hodisa ro'y bergan, shu jumladan, nosozliklar tufayli 1 000 000 daqiqa vaqt mobaynida veb-saytlarning ishdan chiqish holati kuzatilgan bo'lsa [5], 2021 yilda esa milliy internet segmentida axborot va kiberxavfsizlikka tahdid soluvchi 17 097 478 dan ortiq zararli va shubhali tarmoq hodisalar kuzatilgan. Bundan tashqari, axborot tizimlari va veb-saytlarining xavfsizligini ta'minlash doirasida 636 ta hodisa ro'y bergan, xususan, nosozliklar 1 048 216 daqiqa vaqt mobaynida veb-saytlarning ishdan chiqishiga sabab bo'lgan [6].

Xususan: O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 24 noyabrda "Ommaviy kommunikatsiyalar sohasida boshqaruv tuzilmasini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 555-sonli qarori bilan "Ommaviy kommunikatsiyalar sohasida monitoring markazi" davlat muassasasi tashkil etildi. Mazkur qarorda Markazning asosiy vazifalari etib, milliy axborot makoni va ommaviy kommunikatsiyalar vositalari faoliyatining, shu jumladan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, yo'ldosh tizimlar, Internetning global tarmog'i, axborotni uzatish va tarqatishning boshqa elektron vositalarining hamda matbaa mahsulotlarining tizimli monitoringini olib borish, yangi texnologiyalar joriy etilishiga qarab, ommaviy kommunikatsiyalar sohasida monitoring tizimini takomillashtirish, axborot resurslarini, axborotni uzatish va tarqatish tizimlari va vositalarini shakllantirish hamda boshqa shu kabi vazifalar nazarda tutildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 4 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligini tashkil etish to'g'risida"gi PF-4702-sonli Farmoni bilan O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi tashkil qilinib, u aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi vakolatli organ etib belgilandi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 19 fevraldagi "Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari sohasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonida ham kiberxavfsizlikni ta'minlash va tarmoqlar, dasturiy mahsulotlar, axborot tizimlari va resurslarini joriy qilishni ta'minlash bo'yicha kompleks choralarni amalga oshirish, shaxsiy va biometrik ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va saqlash bo'yicha texnologiyalarning qo'llanishini tartibga solishda ishtirok etish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 14 sentabrda "Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarining joriy etilishini nazorat qilish, ularni himoya qilish tizimini takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4452-sonli qarori qabul qilindi. Mazkur qarorga asosan Vazirlar Mahkamasi, Davlat xavfsizlik xizmati hamda Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligining "Texnik ko'maklashish markazi" davlat unitar korxonasi Davlat xavfsizlik xizmatiga o'tkazildi va "Kiberxavfsizlik markazi" davlat unitar korxonasi etib, qayta nomlandi. Shuningdek, bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga solish maqsadida O'zbekiston Respublikasining "Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida"gi O'RQ-444-son Qonuni qabul qilindi. Qonun bilan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot

va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish sohasidagi maxsus vakolatli davlat organi etib belgilandi.

Ushbu Qonunda Maxsus vakolatli davlat organining o'z vakolatlari doirasida bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish sohasidagi yagona davlat siyosatini amalga oshirishi, bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish sohasidagi davlat dasturlarini hamda boshqa dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirishda ishtirok etishi, bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risidagi qonunchilikning ijro etilishi ustidan nazoratni amalga oshirishi va boshqa shu kabi vazifalari nazarda tutildi. O'z navbatida, mazkur sohadagi islohotlarni davom ettirish, shu jumladan, kiberxavfsizlik sohasidagi munosabatlarni tartibga solish maqsadida 2022 yil 15 aprel kuni O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi O'RQ-764-sonli Qonuni qabul qilindi [7]. Ushbu qonun 40 ta moddadan iborat. Mazkur Qonunga muvofiq, davlatning kiberxavfsizligini ta'minlashda kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini tashqi va ichki tahdidlardan himoya qilish ustuvor vazifa sifatida qayd etildi. Qonunda kiberjinoyatchilik, kibermakon, kibertahdid, kiberxavfsizlik, kiberhimoya, kiberhujum sohasidagi asosiy tushunchalarga ta'rif berilgan.

Ushbu qonunda kiberxavfsizlikni ta'minlashning quyidagi jihatlar qonuniylik; kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilishning ustuvorligi; kiberxavfsizlik sohasini tartibga solishga nisbatan yagona yondashuv; kiberxavfsizlik tizimini yaratishda mahalliy ishlab chiqaruvchilar ishtirokining ustuvorligi belgilangan. Qolaversa, O'zbekiston Respublikasining kiberxavfsizlikni ta'minlashda xalqaro hamkorlik uchun ochiqligi kabi asosiy tamoyillari belgilangan. Kiberxavfsizlik sohasidagi yagona davlat siyosatini O'zbekiston Respublikasi Prezidenti belgilashi nazarda tutildi. O'z navbatida, kiberxavfsizlik sohasidagi vakolatli davlat organi etib O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati belgilandi. Kiberxavfsizlik talablariga muvofiqlik yuzasidan ekspertiza majburiy tartibda yoki kiberxavfsizlik subyektlarining tashabbusiga ko'ra amalga oshirilishi, quyidagilar kiberxavfsizlik talablariga muvofiqlik yuzasidan majburiy tartibda ekspertizadan o'tkazilishi nazarda tutildi: – davlat organlarining axborot resurslari; – davlat organlarining axborot tizimlari; – muhim axborot infratuzilmasi obyektlari toifasiga kiritilgan axborot tizimlari.

Davlat organlari va tashkilotlari axborot tizimlari hamda resurslarining, shuningdek, muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining kiberxavfsizligini ta'minlash maqsadida qo'llaniladigan apparat, dasturiy-apparat va dasturiy vositalar majburiy tartibda sertifikatlashtirilishi lozimligi belgilandi. Shuningdek, Qonunga ko'ra, kiberxavfsizlik subyektlari tomonidan kiberxavfsizlik hodisalariga nisbatan choralar ko'rish quyidagi shakllarda amalga oshirilishi mumkin:

dasturiy ta'minotdagi va qurilmalardagi zaifliklarni hamda xatoliklarni bartaraf etish;

zararli dasturlarni yo'q qilish, ularning tarqalishini cheklash, kiberhujumlar manbaini texnik jihatdan cheklash;

axborotlashtirish obyektlarini mavjud kibertahdidlardan ajratib qo'yish;

huquqni muhofaza qiluvchi organlarga kiberxavfsizlik hodisalarini to'g'risida ma'lumotlar taqdim etish.

Xulosa. Mazkur Qonun davlatning kiberxavfsizligini ta'minlashda kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini tashqi va ichki tahdidlardan himoya qilishning huquqiy mexanizmi sifatida muhim ahamiyatga egaligini ta'kidlash lozim. Qolaversa, mamlakatimizda kiberxavfsizligini ta'minlash sohasidagi davlat siyosati Kiber

xavfsizligi sohasidagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan bo'lib, bu davlat hokimiyati va boshqaruv organlarining asosiy vazifalari hamda faoliyat yo'nalishlarini, shuningdek fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari,

jamoat birlashmalari va boshqa nodavlat notijorat tashkilotlarining, fuqarolarning o'rni va ahamiyatini belgilashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. <http://hudud24.uz/kiberxavfsizlik-zamon-talabivaziyat-ta%20d2%9bozosi/>.
2. <https://iiv.uz/oz/news/kiber-makonda-sodiretilayotgan-jinoyatlarga-qarshi-kurashish-muammolar-va-yechimlar>
3. <https://turkmenistan.gov.tm/ru/post/68980/informacionnaya-bezopasnost-prioritetnaya-zadacha-centralnoaziatskogo-regiona>
4. O'sha manba.
5. Kiberxavfsizlik markazi" davlat unitar korxonasi tomonidan tayyorlangan 2020-2021 yillar yakuniy hisobotlari.https://tace.uz/upload/iblock/9d5/1.%20%D0%98%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%B8%202021_%D1%83%D0%B7.pdf
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 24 noyabrdagi "Ommaviy kommunikatsiyalar sohasida boshqaruv tuzilmasini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 555-sonli qarori.
7. O'zbekiston Respublikasining 2022 yil 15 aprelda qabul qilingan "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi O'RQ-764-sonli Qonuni.// <https://lex.uz/uz/docs/5960604>